

Svetlana Slapšak

LJUBEZEN, KOGNITIVNE PRAKSE IN ČETRTO OBLIKA NOROSTI

Nenujne opombe namesto uvoda

V antiki je prevladovalo prepričanje, da je ljubezen bolezen, ki izčrpava in slabi zaljubljenega/zaljubljeno. Tako jo opisujejo mnogi pesniki in dramatik, in to prav s simptomi, ki jih v svoji pesmi navaja Sapfo. Edino zdravilo za to bolezen je seks. V antični mitologiji so bili tisti, ki so bili brezbožni in torej niso spoštovali bogov, jim niso dajali predpisanih žrtev ter so jih z besedami ali dejanji žalili, pogosto kaznovani; čeprav ni med najbolj maščevalnimi bogovi in boginjami, je boginja ljubezni Afrodita kaznovala tiste, ki so jo užalili, denimo s tem, ker bolezn, ki se imenuje ljubezen, niso zdravili s seksom. Tezejev sin Hipolit je denimo nastradal, ker je preveč častil boginjo lova Artemido in se ni predajal ljubezni. Tako je sofist, potujoči filozof Gorgija, ki je eden izmed likov v Platonovih dialogih, napisal govor z naslovom *Pohvala Heleni*, v katerem dokazuje, da lepa Helena, ko je zapustila moža in s Parisom pobegnila v Trojo, ni bila samo nedolžna, marveč tudi pobožna, saj je poslušala Parisove besede ter ubogala boginjo Afrodito in boga Erosa. Antični zdravniki so namreč menili, da ima vzdržnost od seksa lahko usodne posledice za telo in dušo potencialnega pacienta. Afrodita je boginja, ki v Platonovem dialogu *Fajdros* označuje četrto obliko norosti – ljubezen. V Platonovem opisu ljubezni in poželenja, ki ga v dialogu izgovarja Sokrat, je seksualni napad na dečka – ker sploh ni heteroseksualne ljubezni – kaznovan z 9000 leti tavanja duše ...

V politiki pa spolna želja ni bila tako cenjena: v demokratičnih Atenah so menili, da je moška želja politično nevarna, tako homoseksualna, ker vodi v zarote proti demokraciji, kot biseksualna, ker vodi v revolucije. Pri homoseksualnosti so še posebej nevarni plemiči, ker je v njihovih krogih spolna želja razširjena kot družbeni običaj uvajanja mlajših v družbo starejših moških, medtem ko so v primeru biseksualnosti nevarni vsi. Ženske so, čeprav niso imele praktično nobenih državljanskih pravic, v demokraciji posredno »zadolžene« za stabilnost in delovanje države. Ta paradoks je veselo izrazil Aristofan v nekaterih svojih komedijah, denimo v *Lizistrati*, v kateri junakinja s tem imenom organizira žensko seksualno stavko in v sodelovanju s Špartankami uspešno vzpostavi mir med vojskujočimi se Atenami in Šparto: epidemija simptomov »gripe« med moškim prebivalstvom je bila tako velika, da sprti državi nista mogli več delovati in sta pristali na ženske zahteve oziroma na mir.

Med »boleznijo« in »zdravilom« ljubezni je ključno dogovarjanje. Če lahko bogovi posilijo vse in vsakogar, pa so stvari med ljudmi v urejeni državi drugačne: osnovno orodje demokracije je beseda, torej govorjenje,

prepričevanje. Govorica ljubezni, ki zagotavlja ozdravitev in je hkrati znak pobožnosti, spoštovanja bogov, je postala v kulturah velikih religij praktično edini način izkazovanja te ključne človekove potrebe. V velikih religijah, ki dopuščajo ali celo pobožanstvujejo ljubezen in seksualnost, težav ni bilo. Prikazovanje ljubezni drugih kultur, verbalno in vizualno, je postalo v krščanskih kulturah osnovni trezor erotike, kar je samo potrjevalo prepričanje, da nevarnosti prihajajo iz drugih kultur. Evropski umetniki so zaradi krščanske cenzure uporabljali motive iz antike (ki so bili pod nekakšno kulturno zaščito), da so prikazali ljubezen, gola telesa, željo. V krščanstvu, ki se odlikuje z veliko omejevalnostjo, ko gre za ljubezen in seks, je ostala govorica ljubezni spričo vseh pritiskov in cenzur kljub vsemu pomemben izraz kulture. Nikoli se ni znašla v učbenikih govorništvu, vendar je prevladala v poeziji in drugih književnih žanrih ter se v raznih oblikah ohranila tudi v vsakdanu. Ljubezensko pismo je ena izmed takih vsakdanjih oblik, ki si jo enakopravno delijo visoka kultura in vsakodnevne prakse. Ko je verbalnost cenzurirana, se govorica ljubezni pojavlja kot govor znakov, denimo cvetja ali pahljač. Govorica ljubezni je nujni del vsakega ljubezenskega razmerja. Zaradi pomanjkanja boljših vzorov ljubezenskih govoric večina danes ponavlja tisto, kar sliši v medijih in popularni kulturi: moški govorjenje akcijskih junakov, ženske pa govorico iz televizijskih limonad, da ne pozabimo modrosti o seksu, ki jih ponujajo manj kakovostni časopisi – seksualnost je performativna in kulturno vpisana. Če torej govorice ljubezni ne negujemo, to pomeni, da odobravamo spolno nasilje in ogrožamo temeljne državljske pravice, kot je svoboda izražanja. A to še ni vse: če se seksualnost meri in ocenjuje s simptomi bolezni, potem je logična rešitev v primeru neozdravljivosti karantena za obolele. Tej rešitvi so bili priča v evropski zgodovini prejšnjega stoletja.

Poleg izjave, ki je bila povod za to razmišljanje o vsakdanu ljubezni, pa obstaja veliko znakov, ki nakazujejo na to, da je kultura ljubezni v Sloveniji ne le zapostavljeno področje preučevanja, marveč tudi zapostavljeno področje javnega in zasebnega komuniciranja. Prvi razlog za to je vsekakor splošna raven izobraženosti in pristnosti s kulturo, ki je nedvomno vse manjša: pedagogi, od tistih v osnovnih šolah do tistih na fakultetah, lahko to enoglasno potrdijo. Raven znanja ni nujno povezana z veščino iznajdljivosti v družbi in doseganja najbolj cenjenih pozitivnih lastnosti, na kar nas vsakodnevno s komičnimi in žalostnimi dokazi opozarjata politični in poslovni svet. Toda znanje je vsekakor nujno potrebno pri oblikovanju govora. Dejstvo, da bo dialekt po izobraževanju na kateri izmed šol javnega nastopanja začasno izginil, kretnje z rokami pa postale smešno enake, ni v veliko pomoč: domača javnost čuti nujno potrebo po obnovi govorice ljubezni, pametnega pridobivanja ljubezni drugega, brez nasilja in stigmatizacije, brez šarlatanskih posegov v javno zdravje in temeljne pravice posameznika. Govorica ljubezni mora prepričati, da so vse oblike ljubezni zaželeno in vse oblike nasilja prepovedane.

Komedija Ivana Viripajeva in kognitivne prakse

Viripajev potrebuje imaginarne like in imena – ameriška, da bi opisal govorico ljubezni, kognitivne prakse in oblike norosti, ki jih ljubezen uresničuje. Njegova komedija je izrazito podobna Platonovemu dialogu,

prevajanju zgodb v pojmovne kategorije ter klasifikaciji ljubezenskih diskurzov v kognitivnem procesu. Tako kot v Platonovem dialogu, vsaka oblika ljubezenskega diskurza definira določen pristop k znanju. Ker je vsako znanje odveč, nepotrebno in napačno, ima komedija logičen naslov – *Iluzije*. Liki, ki vodijo pogovor o diskurzih ljubezni, pa so na enak način nevtralni, kot Sokrat in njegovi učenci in prijatelji.

Danny: prva stopnja norosti, razumevanje sveta skozi upor drugega in njegovo nepristajanje, laž kot prostor kompromisa in barantanja: »In takrat je Danny na lepem dojel vso grozo, ki prežema svet. Dojel je, da zaradi tega, ker ljudje tako pogosto lažejo drug drugemu, in še posebej zato, zaradi tega, ker ljudje ves čas drug drugemu pripovedujejo neresnice, da prav zaradi tega nobeden več nikomur ne verjame.« Danny je nehal lagati in je obenem izgubil možnost razlage sveta. Srečal je svojo dušo, ki je plula v obliki vesoljskega plovila: potem mu spremembe lastne duše, nova krila in leta, ki po Platonu prinašajo spremembe, niso nič več pomenila.

Sandra: druga stopnja norosti, delegiranje laži na drugega, samomučenje, mazohizem: »je Sandra spoznala, da je življenje sestavljeno iz takšnih bežnih in barvitih drobcev. Da v življenju ni nič celega, ampak samo takšni bežni, razdrobljeni koščki, da ni enotne zgodbe, ampak samo množica pripovedi, da ni nič osrednjega, ampak samo drobiž in podrobnosti. In da se te podrobnosti nikoli ne sestavijo v nekaj celovitega, v nekaj enotnega. Verjetno je to nemogoče razložiti z besedami, ampak Sandra je naenkrat spoznala, da na tem svetu, na katerem živi, manjka nekaj skupnega, nekaj enovitega, manjka nekaj, kar bi moglo vse povezati med seboj.«

Margareta: tretja stopnja norosti, ironija in cinizem, distanca do znanja in možnosti znanja, agnosticizem – mora končati tragično, s samomorom: »Sama sebe sem zaprla, zato ker sem želela, da bi se igral z mano to igro, ki ti jo ponujam. Prosim te, Albert, ne bodi hud, ampak se igray z mano. To je samo igra, vzemi to kot igro. Moraš me izvabiti iz te omare, ampak da bi me izvabil iz omare, moraš zapeti čarovno pesem. Izmisli si kakšno čarovno pesem in mi jo zapoj.«

Albert: četrta stopnja norosti, negiranje ljubezni kot kognitivne prakse, vem-da-nič-ne-vedem oholost, torej Sokrat sam: »In tako je Albert sedel in gledal to z modrikasto svetlobo popikljano meglo, in nenadoma se je spomnil Margaretinega zadnjega stavka, tistega, da bi vendarle moralo biti vsaj nekaj stalnega v tem spremenljivem vesolju. Albert je stavek spregovoril na glas, kot da bi zastavil vprašanje samemu vesolju, ki je bilo razprostrto nad njim v obliki modrikaste migotajoče megle. Vendarle bi moralo biti vsaj nekaj stalnega v tem spremenljivem vesolju? je Albert vprašal vesolje.«

Ali je Ivan Viripajev bral Platonovega *Fajdra*? Skoraj sigurno ga je, ker za opis četrte vrste norosti in štirih stopenj četrte vrste norosti rabi trivialno okolje, imaginarna imena in prostore, ki so v lastni trivialnosti imaginarni (ameriška imena, hiše, bel srednji razred, vesoljska ladja, avstralska pokrajina). Tako nevtralizira in scensko znosno prikaže kognitivno moč ljubezni in filozofsko superiornost ljubezenskega diskurza: edino z njim lahko dojemamo smrt.